

Sobiesław Szybkowski

Chorągwa kujawska w pierwszej połowie lat trzydziestych XV wieku (1430-1435)

Słupskie Studia Historyczne 7, 27-38

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Sobiesław Szybkowski
WSP Słupsk

CHORAŚTWA KUJAWSKIE W PIERWSZEJ POŁOWIE LAT TRZYDZIESTYCH XV WIEKU (1430-1435)

Kujawy, pomimo swego stosunkowo niewielkiego obszaru, posiadały w XIV i XV w. aż cztery hierarchie urzędnicze. Najmniej skomplikowana sytuacja panowała w województwie brzeskim, gdzie istniała tylko jedna pełna hierarchia urzędów ziemskich, brzeska, a nadto urzędy kasztelanów – kruszwickiego i kowalskiego. W województwie inowrocławskim istniały natomiast aż trzy hierarchie: pełna inowrocławska oraz niepełne – bydgoska i gniewkowska¹. Stan ten był wynikiem podziałów dzielnicowych Kujaw Północnych z początku XIV w. i kolejnych jego zmian. Około 1312/1314 r. nastąpił podział dzielnic inowrocławskiej między synów księcia Ziemomysła Kazimierzowica. Powstały wówczas dzielnice inowrocławska i gniewkowska, każda z odrębną hierarchią urzędniczą². Przejęcie dzielnic inowrocławskiej przez Władysława Łokietka około 1327/1328 r. doprowadziło po zakończeniu krzyżackiej okupacji Kujaw do scalenia niektórych wyższych urzędów inowrocławskich i brzeskich przez Kazimierza Wielkiego (określano je tytułem kujawskich). Oddzielną hierarchię zachowało natomiast dzielnicowe księstwo gniewkowskie³. W latach 1370-1377 ukształtowała się, złożona z urzędów średnich i niższych, hierarchia bydgoska. Powodem tego było objęcie Bydgoszczy z okręgiem przez wnuka Kazimierza Wielkiego, księcia słupskiego Kazimierza Bogusławica (Kaźka). Za jego panowania, do istniejącego już dawniej urzędu kasztelana bydgoskiego, dodano urzędy podsędka, chorążego i podczaszego⁴. Za wyjątkiem podsędka urzędy te przyjęły się i funkcjonowały również w XV w. Po pokoju melneńskim tytuł bydgoski w wypadku urzędu podczaszego

próbowano poszerzyć o tytuł nieszawski⁵. Przejęcie w 1378 r. całych Kujaw Inowrocławskich przez Władysława Opolczyka doprowadziło do sytuacji, w wyniku której wytworzyły się dwie pełne kujawskie hierarchie ziemskie: brzeska na Kujawach Południowych i gniewkowska na Kujawach Inowrocławskich. Urzędnicy gniewkowscy wyrugowali wówczas wpływy kompetencyjne urzędników ziemskich brzeskich z Inowrocławia. W tym czasie rozpoczął się także proces przyjmowania przez przedstawicieli hierarchii gniewkowskiej tytułu inowrocławskiego⁶. W 1390 r. kujawskie posiadłości Władysława przejął jako posag jego córki Jadwigi mąż tejże, książę kiernowski Wigunt-Aleksander (brat króla Władysława Jagiełły)⁷. Nie spowodowało to jednak żadnych zmian w hierarchii urzędniczej północnych Kujaw. Dopiero wraz ze śmiercią Wigunta (28 czerwca 1392 r.) doszło tam do decydujących przemian. Władysław Jagiełło nie dopuścił bowiem do powrotu Opolczyka do jego dawnych posiadłości obsadzając ewentualne punkty oporu wojskiem królewskim⁸. Przystąpił również do unifikacji północnych Kujaw z resztą jednostek administracyjnych Królestwa. Nastąpiło to zapewne podczas pobytów Jagiełły w Inowrocławiu w końcu marca (około 25 tego miesiąca) i na początku kwietnia 1393 r.⁹ Król wprowadził wówczas na starostwo inowrocławskie i gniewkowskie podówczas krakowskiego Tomka z Węgleszyna, mianował też pierwszych urzędników inowrocławskich. Dnia 13 maja 1393 r. odbyło się pierwsze, po przyłączeniu do Korony, posiedzenie sądu inowrocławskiego – roki królewskie z udziałem Władysława Jagiełły. Uczestniczył w nich także Tomek z Węgleszyna, a źródło poświadczające fakt odbycia sądu wymienia go jako starostę inowrocławskiego i gniewkowskiego. Wystąpili wówczas także – sędzia inowrocławski Jarosław z Sadlna i inowrocławski podsędek Ubyśław z Lipia¹⁰. Wydaje się, że posunięcia Władysława Jagiełły z marca, kwietnia i maja 1393 r. możemy uznać za początek późnośredniowiecznego województwa inowrocławskiego, złożonego z dwóch powiatów: inowrocławskiego z Gniewkowem i bydgoskiego. Oznaczało to również początek odnowionej ziemskiej hierarchii inowrocławskiej i początek końca hierarchii gniewkowskiej. Wysokie i średnie urzędy gniewkowskie (wojewody, chorążego i podkomorzego) przyjęły bowiem z czasem tytuł inowrocławski, a niższe zanikły (do około 1450 r.)¹¹.

W XV w. w kujawskiej hierarchii urzędniczej urzędy brzeskie stały zawsze przed inowrocławskimi, te przed gniewkowskimi, gniewkowskie zaś przed bydgoskimi¹². Logiczny zatem wydawałby się awans z urzędu bydgoskiego na równorzędny inowrocławski, z tego zaś na podobny brzeski. Jakiegokolwiek awanse sprzeczne z takim *cursus honorum* należy uznać za wyjątkowo mało prawdopodobne.

Jednakże ważne dokumenty państwowe i traktatowe pokazują, że w pierwszej połowie lat trzydziestych XV w. panowało znaczne zamieszanie w kwestii tytułatury jednego z kujawskich urzędów, co z kolei zdawałoby się sugerować, że mogło dojść wówczas do takich nietypowych awansów. Oto bowiem 3 stycznia 1433 r. Mikołaj z Kościeleca (powiat inowrocławski), herbu Ogon z tytułem chorążego bydgoskiego, wystąpił jako gwarant układu zawartego między Władysławem Jagiełłą, a nowym wielkim księciem litewskim Zygmuntem Kiejstutowiczem. Taki tytuł Kościeleckiego figurował jednak tylko na tzw. oryginale pierwszym tego aktu, na oryginale drugim Mikołaj został bowiem określony jako chorąży inowrocławski¹³. Jako chorąży bydgoski dziedzic Kościeleca wystąpił również w dokumencie przywileju krakowskiego z 9 stycznia 1433 r.¹⁴ Z kolei 27 lutego 1434 r. na dokumencie następnej umowy między Władysławem Jagiełłą i Zygmuntem Kiejstutowiczem, Mikołaj z Kościeleca jako gwarant tego traktatu został nazwany chorążym brzeskim¹⁵. Jednakże jeszcze w tym samym roku, 25 lipca, na dokumencie potwierdzającym zobowiązanie młodocianego króla Władysława III, że ten po osiągnięciu osiemnastego roku życia potwierdzi wszystkie przywileje Królestwa, Kościeleckiego określono jako chorążego inowrocławskiego¹⁶. Jako takiego potwierdzają go również glejty wystawione, między innymi, na jego imię dla przedstawicieli Krzyżaków na rokowania w Brześciu Kujawskim, z datą – Gniewkowo 15 grudnia i Brześć 18 grudnia 1434¹⁷, a także wpis w księdze starosty generalnego Wielkopolski dotyczący podziału majątkowego Łabiskich z 16 grudnia 1434 r. (Pakość).¹⁸

Mikołaj Kościelecki z tytułem chorążego inowrocławskiego wystąpił jako świadek dokumentu Władysława III z 14 października 1435 r.¹⁹, polski negocjator pokoju brzeskiego (grudzień 1435)²⁰ i gwarant tegoż pokoju podpisanego 31 grudnia 1435 r., a potwierzonego przez poszerzoną radę koronną na zjeździe w Sieradzu 4 marca 1436 r.²¹ Z chorągstwa inowrocławskiego postąpił między 24 września a 21 grudnia 1448

r. na kasztelanię bydgoską, a chorążym został jego rodzony brat Jan z Kościelca²². Takie, rysujące się na podstawie przytoczonych źródeł, *cursus honorum* Mikołaja Kościeleckiego (przejście z chorągwa bydgoskiego na brzeskie, z tego zaś na inowrocławskie, ze zlekceważeniem faktu, iż oryginał drugiego układu z Zygmuntem Kiejstutowiczem nazwał go chorążym inowrocławskim) zostało zaakceptowane przez starszą literaturę przedmiotu²³. Odmienne zdanie prezentuje jedynie Janusz Bieniak, który w jednej ze swych publikacji podał, że pierwszym urzędem Mikołaja było chorągwo inowrocławskie, które Kościelecki miał sprawować już w 1430 r.²⁴ Badacz ten nie uzasadnił jednak bliżej swego stwierdzenia. Pogląd J. Bieniaka należy uznać za słuszny, znając bowiem wewnętrzną hierarchię urzędów kujawskich nie można pozbyć się wątpliwości, czy istotnie awanse Kościeleckiego, sugerowane przez przytoczone akty z lat 1433-1434 (przejście z chorągwa bydgoskiego na brzeskie, z tego zaś na inowrocławskie), były możliwe. Problem ten wydaje się o tyle ważny, że dotyczy początków kariery jednego z najwybitniejszych przedstawicieli elit kujawskich XV stulecia. Mikołaj Kościelecki postąpił bowiem z kasztelanii bydgoskiej na inowrocławską, następnie został wojewodą inowrocławskim (jako taki potwierdzony 20 lutego 1453 r.), z tego urzędu przeszedł zaś na pałację brzeską, którą sprawował do śmierci (zm. między 10 lipca 1479, a 7 marca 1480 r.)²⁵.

Odpowiedzi na postawione przez nas wyżej problemy dotyczące początków kariery Mikołaja Kościeleckiego mogą udzielić jedynie nie drukowane źródła archiwalne. Pierwsza znana nam wzmianka o Mikołaju z Kościelca, jako chorążym inowrocławskim, pochodzi z 10 czerwca 1430. Odbłyły się wówczas w Inowrocławiu roki królewskie, na których zajmowano się między innymi sporem dziedziców Rucewa (powiat bydgoski, parafia Lisewo Kościelne) z gwardianem inowrocławskich franciszkanów Maciejem, co zostało poświadczone dokumentem wystawionym przez sędziego inowrocławskiego Jan z Dąbrówki i tamtejszego podsędkę Mikołaja Figę z Osna. Akt ten informuje nas również o innych asesoraх sądu ziemskiego inowrocławskiego z 10 czerwca 1430 r. Byli nimi wojewoda inowrocławski Jarand z Grabi i Brudzewa, marszałek Królestwa Wawrzyniec Zaremba z Kalinowej, kasztelan bydgoski Mikołaj Kielbasa z Tymieńca, podkomorzy inowrocławski Wojśław z Chrostowa, chorąży inowrocławski Mikołaj z Kościelca, miecz-

nik inowrocławski Chwalibog z Mierogniewic, skarbnik inowrocławski Grzymek z Tupadł, kasztelan rogoziński Jakub z Rynarzewa i podczaszki bydgoski (tu nazwany cześnikiem) Nasław z Gogolina i Krążkowa²⁶. Następna w kolejności znana nam wzmianka o Kościeleckim, jako chorążym inowrocławskim, to dokument jego współrodowca podkomorzego dobrzyńskiego, skarbnika Królestwa i starosty kruszwickiego, Andrzeja z Lubina, potwierdzający zamianę wsi Nasiechowice na Witkowo, wystawiony w Strzelnie 6 czerwca 1432 r. Mikołaj wystąpił tu jako pierwszy z testatorów²⁷.

Oporając się na zacytowanych źródłach z 1430 i 1432 r., wzięwszy także pod uwagę fakt, że w oryginale drugim układu Jagielly i Zygmunta Kiejstutowicza z 3 stycznia 1433 r., i w przytoczonych wyżej świadectwach z 1434 i 1436 r., Mikołaj z Kościelca występował jako chorąży inowrocławski, należy z całą pewnością stwierdzić, że Kościelecki od 1430 r. aż do postąpienia na kasztelanię bydgoską (1448 r.) sprawował ten właśnie urząd i nie był nigdy chorążym bydgoskim (jak oryginał pierwszy aktu z 3 stycznia 1433 r. i przywilej krakowski z 9 stycznia 1433 r.), ani też brzeskim (jak układ Jagielly z Zygmuntem Kiejstutowiczem z 27 lutego 1434 r.). Mylne określenie go jako chorążego bydgoskiego (1433) i brzeskiego (1434) wynikało zaś bez wątpienia z pomyłek osób sporządzających odnośne dokumenty.

Wzmianka o Mikołaju z Kościelca jako chorążym inowrocławskim z 10 czerwca 1430 r. jest pierwszą po z górami czterech latach informacją o osobie sprawującej tę godność. Poprzednim znanym inowrocławskim chorążym był Jarand z Grabi i Brudzewa, który postąpił po śmierci Mikołajowego ojca Janusza z Kutna i Kościelca (zmarł on wedle ustaleń J. Bieniaka krótko przed 15 kwietnia 1426 r.) na palację inowrocławską²⁸. Od tego momentu do 1430 r. w znanych nam źródłach sądowych z Kujaw Brzeskich i przyległych rejonów Wielkopolski (powiat gnieźnieński i koniński) nie został odnotowany żaden chorąży inowrocławski. Istnieją zatem trzy możliwości: 1. między Jarandem a Mikołajem urzędował trzeci nieznany bliżej chorąży, który nie odznaczał się zbytnią aktywnością, stąd nie występuje we wspomnianych źródłach; 2. nastąpił dłuższy wakat w obsadzie tego urzędu; 3. chorągwo po Jarandzie, zatem jeszcze w 1426 r. lub wkrótce później, objął Mikołaj z Kościelca. Niestety, nie sposób z całą pewnością opowiedzieć się za jedną z postawionych hipotez. Problem obsady chorągwa inowrocławskiego w latach

1426-1430 rozwiązałyby jedynie, bez pozostawienia wątpliwości. informacje zawarte w zaginionych księgach ziemskich inowrocławskich i bydgoskich z XV stulecia. Najmniej pewne wydaje się jednak, że Mikołaj został chorążym inowrocławskim już w 1426 r., ponieważ w wystąpieniu z 25 lutego 1427 r. (zatem już po postąpieniu poprzedniego chorążego inowrocławskiego Jaranda z Brudzewa na palację) odnotowano go bez tytułatury urzędniczej²⁹. Mikołaj, jak się wydaje, był w 1426 r. zdecydowanie za młody żeby objąć prestiżowy urząd ziemski chorążego. Badania Antoniego Gąsiorowskiego i Alicji Szymczakowej dowodzą, że urzędy ziemskie otrzymywały osoby dojrzałe, między 30 i 40 rokiem życia³⁰. Najpewniej zatem również Kościelecki w chwili uzyskania chorągwa inowrocławskiego (po 25 lutego 1427, a przed 10 czerwca 1430 r.) osiągnął trzydziesty rok życia lub był niewiele młodsz. Konstatacja ta każe przesunąć datę jego urodzin na zdecydowanie przed 1405 r., a bliżej 1400 r., niż około 1405 r. jak sugeruje J. Bieniak³¹, a co pozwalałoby na przypuszczenie, że Mikołaj mógł się urodzić także po tym roku. Jedynie przesunięcie daty urodzin Kościeleckiego na okres 1400-1405 (a nawet bliżej 1400 r.) może skłonić do akceptacji hipotezy wspomnianego badacza o najwcześniejszym okresie działalności tego syna Janusza z Kutna: pierwszym wystąpieniu w źródłach 21 kwietnia 1424 (w testacji dokumentu, zatem już w wieku dorosłym), pierwszym małżeństwie (przed 1427) z nieznaną z imienia dziewczynką łączycyckich Dzierbic herbu Szeliga, następnie owdowieniu i, szybszym niż przypuszczał J. Bieniak, małżeństwie z Dorotą z wielkopolskich Pniew herbu Nałęcz, potwierdzonym źródłowo już 4 listopada 1435 r.³²

Wziąwszy po uwagę powyższe fakty za najprawdopodobniejsze, należy chyba uznać, że po Jarandzie z Grabi i Brudzewa chorążym inowrocławskim była nieznaną z imienia osoba lub po Jarandowym postąpieniu na inowrocławską palację tamtejsze chorągwo było dłuższy czas nie obsadzone. Objął je zaś dopiero po 25 lutego 1427, a przed 10 czerwca 1430 r. Mikołaj Januszewicz z Kościelca.

Skonstatowanie przez nas, że Mikołaj Kościelecki nie sprawował w 1433 r. chorągwa bydgoskiego, a w 1434 r. brzeskiego, każe nam przyjrzeć się ówczesnej rzeczywistej obsadzie tych urzędów.

Chorążym bydgoskim dowodnie od 14 grudnia 1432 r. był Mikołaj ze Ślesina herbu Nałęcz³³. Chronologicznie najbliższym potwierdzonym

źródłowo poprzednikiem Ślesieńskiego na tym urzędzie był notowany jeszcze w 1420 r. Wojciech Strzała z Kotomierza³⁴. Niestety, sygnalizowany już fakt zaginięcia średniowiecznych ksiąg sądowych z Kujaw Inowrocławskich nie pozwala stwierdzić, czy Mikołaj ze Ślesina objął chorągwowo bezpośrednio po Kotomierskim, czy też może po Wojciechu, a przed awansem Ślesieńskiego urząd ten sprawował ktoś inny. O ile jednak mielibyśmy do czynienia z pierwszą z tych ewentualności, to należałoby wyprowadzić wniosek, iż Wojciech Strzała żył jeszcze w 1426 r. i był chorągwowym bydgoskim, gdyż wówczas Mikołaj Ślesieński zapisał się na Akademię Krakowską³⁵. Nie sadzimy przy tym, że dziedzic Ślesina był wówczas kilkunastoletkiem, lecz raczej dorosłym dwudziestokilkuletnim człowiekiem (jego ojciec Dzierław, podczaszy bydgoski w latach 1413-1426, wystąpił po raz pierwszy w 1401 r.³⁶), a pobyt w Krakowie i podjęcie nauki na krakowskiej wszechnicy nie łączyły się w jego wypadku z przeznaczeniem do kariery duchownej, ale było raczej elementem przygotowania młodego przedstawiciela stanu szlacheckiego, pochodzącego nadto z rodziny urzędniczej, do późniejszej działalności publicznej. Wymownym przykładem podejmowania studiów uniwersyteckich w wieku dojrzałym, już po zawarciu małżeństwa, jest *casus* kasztelanica rozpierskiego, Eryka Zbigniewica z Bąkowej Góry i Straszęcina, który rozpoczął uniwersytecką edukację w 1454 r., chociaż dorosły był już w 1442 r.³⁷ Przyjęcie takiego rozwiązania dotyczącego studiów uniwersyteckich Mikołaja Ślesieńskiego przesądzałoby także, że również on otrzymał urząd chorągwowego w wieku około 30 lat.

Ślesieński po raz ostatni wystąpił jako chorągwowym bydgoskim przed sądem grodzkim w Nakle nieco przed 6 maja 1454 r.³⁸ Nieżyjącym nazwano go zaś 9 marca 1455 r.³⁹ Wydaje się jednak, że możemy jeszcze bliżej ustalić datę śmierci Mikołaja. Brał on bowiem z całą pewnością udział w bitwie chojnickiej (18 września 1454), skoro w wykazie polskich jeńców więzionych przez zwycięską stronę krzyżacką znalazł się jego sługa⁴⁰. Wiemy także, że jeszcze w jakiś czas po bitwie nie było żadnych wiadomości o chorągwowym. O to, czy znajduje się on w niewoli, czy też może zginął zapytywał w liście skierowanym do jeńców spod Chojnic, przetrzymywanych na zamku malborskim, archidiakon kruszwicki Stanisław Cieński⁴¹. Reasumując, wszystkie przedstawione wyżej fakty wyraźnie wskazują, że chorągwowym bydgoskim Mikołaj ze Ślesina poległ w bitwie pod Chojnicami 18 września 1454. Jego bezpośrednim następcą

cą na chorągwie bydgoskim został Jan Brzozogłowy z Rucewa (powiat bydgoski, parafia Lisewo Kościelne), notowany na tym urządzie 21 czerwca 1463 r.⁴²

W interesującym nas okresie (1430-1435) znacznie ciekawsza sytuacja, niż w wypadku chorągwa bydgoskiego, miała miejsce na analogicznym urządzie brzeskim. W latach 1412-1433 tamtejszym chorążym był Leszczyc Mikołaj z Lubstowa, syn wojewody gniewkowskiego (inowrocławskiego) Macieja Maczudy (zm. 1408)⁴³. W 1434 r. postąpił on jednak z brzeskiego chorągwa na kasztelanię kowalską⁴⁴. Lubstowski zastąpił na tym urządzie Stanisława z Boniewa herbu Ogon⁴⁵. Krótko chorążym brzeskim po Mikołaju był Ogończyk Przybysław z Krzywosądza. Jeszcze 14 kwietnia 1433 r. określono go jako stolnika brzeskiego, natomiast 16 lutego 1434 r. Krzywosądzki był już chorążym⁴⁶. Nie możemy zatem wykluczyć, że nominację na chorążego Przybysław otrzymał w końcu 1433 lub na początku 1434 r. Dziedzic Krzywosądza na dokumencie traktatu pokoju brzeskiego, podpisanego 31 grudnia 1435 r., a poświadczonego przez radę Królestwa 4 marca 1436 r. w Sieradzu, wystąpił już z tytułem kasztelana kowalskiego, na który postąpił po przejściu wspomnianego wyżej Mikołaj Lubstowskiemu na kasztelanię kruszwicką, sprawowaną przez tego ostatniego do 1448 r.⁴⁷ Nowym chorążym brzeskim po Przybysławie został Waszek (Wawrzyńiec) ze Służewa herbu Pomian (uprzednio brzeski podłowczy), który z urzędu tego postąpił w 1442 r. na sędstwo brzeskie, dzierżone przez Służewskiego do 1460 r.⁴

*

* *

Błędne określanie Mikołaja Kościeleckiego w 1433 r. chorążym bydgoskim, a w 1434 r. brzeskim, skłania również do poruszenia jeszcze jednego problemu: bardzo dużego zamieszania w tytulaturze późnośredniowiecznych urzędników kujawskich. Kwerenda w źródłach drukowanych i archiwalnych przekonuje bowiem, że nagminnie mylono tytuły urzędów brzeskich, inowrocławskich, gniewkowskich i bydgoskich. Do tego należy jeszcze dodać proces przejmowania tytułu inowrocławskiego przez wyższych i średnich urzędników gniewkowskich. Przyczynę wielu tego typu pomyłek, zwłaszcza w źródłach powstałych poza Kujawami, należy upatrywać w znacznej liczbie tamtejszych hierarchii ziemskich, o których istnieniu osoby nie znające dobrze kujawskich

stosunków miały dość mgliste pojęcie. Niekiedy rozwiązywano ten problem nazywając określonego urzędnika po prostu kujawskim⁴⁹, czego jednak także nie możemy uznać za zupełnie ściśle, gdyż bardzo często określenie *kujawski*, było w średniowieczu synonimiczne z *brzeski*. Prowadzi to zatem często do jeszcze większego zamieszania. Właściwa identyfikacja urzędu sprawowanego przez konkretną osobę wymaga zatem wnikliwego prześledzenia jej działalności w dłuższym okresie czasu, co w przypadku piętnastowiecznych terrigenów kujawskich jest związane z wykonaniem pracochłonnej kwerendy w źródłach rękopiśmiennych.

Przypisy

1. J. B i e n i a k, *Kujawy jako region historyczny*, Rocznik Kulturalny Kujaw i Pomorza, R.12, 1985/1986, s.14; tenże, *Elita kujawska w średniowieczu*, (w:) *Człowiek w społeczeństwie średniowiecznym*, pod red. R. Michałowskiego, Warszawa 1997, s.304
2. Tenże, *Elita*, s.303; por. też Z. G u l d o n, J. P o w i e r s k i, *Podziały administracyjne Kujaw i ziemi dobrzyńskiej w XIII-XIV wieku*, Warszawa-Poznań 1974, s.194-195
3. J. B i e n i a k, *Elita*, s.303-304
4. Archiwum Państwowe w Bydgoszczy (cyt. dalej: APB), Koronowo, Kl. A., 111,112,116; Koronowo, Kl. B.1, k.62. Urzędnikami mianowanymi przez Kazimierza Bogusławica byli: podsedek Krzywosąd z Nieciszewa, chorąży Waszek z Rusinowa i podczaszy Wyszek (Wisław) z Gądcza
5. W 1449 r. podczaszym bydgoskim i nieszawskim tytułował się Nasław z Gogolina i Krążkowa; por. APB, Koronowo, Kl. B.1. k.32-33
6. J. B i e n i a k, *Kujawy*, s.14; tenże, *Elity*, s.304, przyp.32
7. K. C h o d y n i c k i, *Książę litewski na Kujawach*, Prace Komisji Historycznej PTPN, t.7, 1933, s.597 nn; Z. G u l d o n, J. P o w i e r s k i, *Podziały*, s.222-223; M. B i s k u p, *Dzieje miasta w średniowieczu*, (w:) *Dzieje Inowrocławia*, pod red. M. Biskupa, Warszawa-Poznań-Toruń 1978, s.197-199
8. M. B i s k u p, *Dzieje*, s.199
9. A. G ą s i o r o w s k i, *Itinerarium króla Władysława Jagiełły*, Warszawa 1972, s.35
10. Archiwum Państwowe w Poznaniu (cyt. dalej: APP), Inowrocław, Z.2, k.120v.
11. J. B i e n i a k, *Elita*, s.304, przyp.34
12. Tenże, *Kujawy*, s.14; tenże, *Elita*, s.302-304
13. *Akta Unii Polskiej z Litwą 1385-1791*, wyd. S. Kutrzeba, W. Semkowicz, Kraków 1932, nr 58

14. *Codex epistolaris saeculi decimi quinti*, wyd. A. Lewicki, t.2, Kraków 1891, nr 212
15. *Kodeks dyplomatyczny Polski*, wyd. L. Ryszczewski, A. Muczkowski, t.1, Warszawa 1852, nr 176
16. *Codex epistolaris*, t.2, nr 222
17. *Regesta historio-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum*, hrsg. E. Joachim, E. Hubatsch, Bd.2, Göttingen 1948, nr 2372, 2373
18. APP, Poznań, Gr.1, k.58-58v
19. *Zbiór dokumentów*, wyd. I.Sułkowska-Kurasiowa, S.Kuraś, t.7, Wrocław 1975, nr 2182
20. *Die Staatsverträge des Deutschen Ordens in Preussen in 15. Jahrhundert*, hrsg. E. Weise, Bd.1, Marburg 1970, nr 179
21. *Codex diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae*, wyd. M. Dogiel, Wilno 1764, nr 97; A. Gąsiorowski, *Formularz dokumentów traktatów polsko-krzyżackich z XIV-XV wieku*, Archeion, t.66, 1978, s.179
22. M. B i s k u p, *Kościelecki Jan*, (w:) *Polski słownik biograficzny*, t.14, Wrocław-Warszawa-Kraków 1968-1969, s.404; J. B i e n i a k, *Kościelecki Mikołaj ze Skepego*, (w:) *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, pod red. Z. Nowaka, t.2, Gdańsk 1994, s.470; B. Ś l i w i Ń s k i, *Kościelecki Jan*, tamże, s.469
23. M. B i s k u p, *Kościelecki Mikołaj h. Ogończyk*, (w:) *Polski słownik biograficzny*, t.14, s.412
24. J. B i e n i a k, *Kościelecki Mikołaj*, s.470
25. Tamże, s.471-473
26. APB, Inowrocław-franciszkanie, C.1, k.9v. Źródło to zna J. B i e n i a k, *Kościelecki Mikołaj*, s.473; na nim zapewne opiera swój pogląd o pierwszym urzędzie Mikołaja i początkowej dacie sprawowania przezeń chorągstwa.
27. APB, Strzelno, Kl. A., 54
28. J. B i e n i a k, *Kościelecki Mikołaj*, s.470
29. Tamże
30. A. Gąsiorowski, *Urzednicy zarządu lokalnego w późnośredniowiecznej Wielkopolsce*, Poznań 1970, s.122; A. S z y m c z a k o w a, *Urzednicy leczycy i sieradcy do połowy XV wieku*, Acta Universitatis Lodzensis, Folia Historica, t.20, 1984, s.81, 83. Ustalenie przez A. Gąsiorowskiego (*Urzednicy*, s.124) minimalnego wieku Jaśka Janiszewa, w którym miał on rzekomo postąpić na swój pierwszy urząd (kasztelana biechowskiego), polega na nieporozumieniu. Jaśiek nie postąpił bowiem po raz pierwszy w 1445 r., jak sądził A. Gąsiorowski, lecz w 1435 r. (8 IV), kiedy to zapisał posag i wiano swojej żonie Dorocie (APP, Poznań, Gr.1, k.97). W chwili uzyskania swego urzędu w 1456 r. Jaśiek był zatem człowiekiem, który ukończył czterdziesty rok życia. Ze sceptycyzmem należy się też odnieść do sugestii tegoż badacza (*Urzednicy*, s.112), że Sędziwoj z Ostroroga, kombatant znad Worskli (1399) swój pierwszy urząd, którym było chorągstwo poznańskie (1400), otrzymał w wieku około 20 lat
31. J. B i e n i a k, *Kościelecki Mikołaj*, s.470

32. APP Poznań, Gr.1, k.105v. Dorota nazwana wówczas wyraźnie żoną chorążego *k u j a w s k i e g o* (podkr. – S.Sz.) Mikołaja Kościeleckiego zamieniła z Janem z Pniew swoje Pniewy, Konino i Zamorze w powiecie poznańskim za części w Sadlugu, Powalkowicach i Janiszewie w powiecie brzeskim i dopłatę 600 grzywien
33. APP, Nakło, Gr.1, k.8. O przynależności Mikołaja do rodu Nałęczów świadczy pieczęć jego dziada Sędziwoja ze Ślesina, przywieszona pod dokumentem dotyczącym ugody braci Mierzwińskich z klasztorem byszewskim (koronowskim) z 1395 r. Por. APB, Koronowo, Kl. A., 135
34. KDW, t.5, nr 318
35. *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis ab Anno MCCCC*, Kraków 1883, s.62. Nie ma natomiast żadnych podstaw ostrożna sugestia wydawców KDW, t.8 (nr 1263, przyp.3), że identyczny z chorążym bydgoskim Wojciechem Strzałą z Kotonierza był występujący w 1431 r. pasowany rycerz Wojciech Choraży z Kościana. Argumentem autorów tej hipotezy był fakt dzierżenia wówczas tenuty kościańskiej przez innego urzędnika bydgoskiego, kasztelana Mikołaja Kielbasę z Tymieńca. Tenże Wojciech jest bowiem z całą pewnością tożsamy z rycerzem pasowanym Wojciechem Chorażym z Podrzecza (powiat kościański), rezydującym zapewne w stolicy. Por. APP, Poznań, Gr.1, k.55 (Górka Miejska, 22 XI 1434), k.56 (Krobia, 23 XI 1434). Wojciech posługiwał się najpewniej herbem Ciołek. Por. K. G ó r s k a - G o ł a s k a, *Ciołkowie. Z życia drobnej szlachty wielkopolskiej*, (w:) *Homines et societas. Czasy Piastów i Jagiellonów*, Poznań 1997, s.188-189
36. APB, Koronowo, Kl. A., 139; *Lites ac res gestae inter Polonos Ordinemque Cruciferorum*, t.2, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1892, s.330; KDW, t.5, nr 250, 453; *Księga ziemska poznańska 1400-1407*, wyd. K. Kaczmarczyk, K. Rzyński, Poznań 1960, nr 552
37. W. B u k o w s k i, *Eryk Rozpierski z Góry Bąkowej i Straszęcina, autor Tractatuli contra Cruciferos, Regni Polonia invasores*, (w:) *Homines et societas*, s.176,178
38. APP, Nakło, Gr.2, k.9
39. Tamże, Gr.1. k.65a
40. M. B i s k u p, *Jenicy polscy z bitwy pod Chojnicami*, Przegląd Historyczny, t.56, 1965, s.101
41. Geheimes Staatsarchiv Berlin-Dahlem, Ordensbriefarchiv, nr 13207. Za udostępnienie tego źródła dziękuję dr Beacie Możejko z Instytutu Historii Uniwersytetu Gdańskiego
42. APP, Kcynia, Gr.2, k.86
43. J. B i e n i a k, *Elita*, s.310-311, przyp.78
44. Tamże
45. *Kodeks dyplomatyczny Polski*, t.2/2, nr 576; J. B i e n i a k, *Elita*, s.313
46. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (cyt. dalej: AGAD), Księgi ziemskie brzeskie, ks.5, k.20
47. J. B i e n i a k, *Elita*, s.312

48. *Codex diplomaticus Regni Poloniae*, nr 97; J. B i e n i a k, *Elity*, s.309. Jako podłowczy brzeski potwierdzany przez źródła w latach 1429-1433. Por. AGAD, Księgi ziemskie brzeskie, ks.4, k.424v-425; *Kodeks dyplomatyczny Polski*. t.2/2, nr 576

49. Ograniczymy się do trzech przykładów. W gnieźnieńskich księgach ziemskich cześnik inowrocławski Zachariasz z Dobiesławic i Skalmierowic był zawsze określany jako cześnik kujawski. Por. APP, Gniezno, Z.15v, 21av,30v,52v (źródło wykorzystano za pomocą mikrofilmu); Jarand z Grabi i Brudzewa w 1426, po objęciu przezeń palacji inowrocławskiej, został nazwany przez komtura toruńskiego w liście tegoż do wielkiego mistrza (VII 1426) nowym wojewodą kujawskim (APP, Konin, Z.1, k.126v; *Regesta*, Bd.1, nr 4584); wreszcie w 1435 r. w księgach wieczystych starosty generalnego Wielkopolski Mikołaja Kościeleckiego także nazwano chorążym kujawskim (APP, Poznań, Gr.1, k.105v)